

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 7 (Nisan/ April 2022), s. 578-594.
Geliş Tarihi-Received: 27.02.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 29.04.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1079855

Ali Şîr Nevâyî'nin Türkçe Dîvânlarında Kendi Gazellerine Yaptığı Tahmis, Tesdis ve Tesminler

The Tahmis, Tesdis and Tesmins Written by Ali Sher Navayi to His Ghazels in Turkish Diwans

Sevgi YAVUZ ODUNCU*

Öz

Klasik Türk Şiirinin Orta Asya'da gelişen kolu olan Çağatay şiirini şekillendiren Ali Şîr Nevâyî şiirlerindeki orijinal hayalleri, güçlü üslubu ve dili kullanmadaki yetkinliği ile hem Doğu hem de Batı Türkçesi şairlerince üstat kabul edilmiş bütün dünya edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Edebiyat ve kültür dünyamıza, kaleme aldığı otuzdan fazla eseriyle katkıda bulunmuştur.

Ömrünün çocukluk, gençlik, orta yaş ve yaşlılık çağlarına bölerek dört gruba ayırdığı Türkçe dîvânlarında hemen hemen her nazım şeklini kullanarak yazdığı çok sayıda şiir yer alır. Ancak bu dîvânlarda yer alan bazı nazım şekillerinin adlandırılmasında birtakım yanlışlıkların yapıldığı görülmüştür. Dîvânlar karşılaştırılmalı incelendiğinde muhammes, müseddes ve müsemmen olarak isimlendirilmiş bazı şiirlerin aslında şairin kendi gazellerine yazdığı tahmis, tesdis ve tesminler olduğu anlaşılır. Bir gazelin her bir beytinin üzerine üç, dört ve altı mısra eklenmesiyle, bentlerin toplam mısra sayısının beş, altı ve sekizli hale getirilmesi demek olan tahmis, tesdis ve tesminlerin genellikle başka şairlerin şiirlerine yapıldığı görülürken Nevâyî bizzat kendi şiirlerinde bunu uygulamıştır. Bu makalede Ali Şîr Nevâyî'nin Türkçe dîvânlarında tespit edilen bu durum üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nevâyî, Çağatay edebiyatı, tahmis, tesdis, tesmin.

Abstract

Ali Shir Navayi, who shaped the Chagatai branch of Classical Turkish Poetry in central Asia, is one of the greatest poets of all world literature, who has been accepted as a master by both Eastern and Western Turkish poets with his original dreams, strong style and competence in using language. He contributed to our cultural and literature world with more than thirty works he wrote.

He wrote many poems in Turkish diwans, which he divided into four groups by dividing his life into childhood, youth, middle age and old age, using almost every poetry form. However, it is seen that some mistakes were made in the naming of some poetry forms in these diwans. When the diwans are examined comparatively, it is understood that the poems named as muhammes, müseddes and müsemmen are actually tahmis, tesdis and tesmins written in their own ghazels. While it is seen that tahmis, tesdis and tesmin, which means adding three, four and five verses to each couplet of a ghazel, making the total number of lines five, six and eight, were generally applied to the poems of other poets, Navayi himself applied this to his

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Programı, e-posta: sevgiyavuz@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2334-0190>.

own poems. In this article, this situation, which was determined in the Turkish diwans of Ali Shir Navayi, will be emphasized.

Keywords: Navayi, Chagatay literature, tahmis, tesdis, tesmin.

Giriş

15. yüzyılın en önemli şairlerinden biri hiç kuşkusuz Ali Şîr Nevâyî'dir. Şair, nâsir, devlet adamı, sanatçı kişiliği ve sahip olduğu geniş kültür birikimi ile yaşadığı dönemde yayılan şöhreti vefatının ardından çağları aşmış günümüze dek gelmiştir.

Yazdığı eserlerde dile getirdiği hayal ve düşünceleri her döneme ve her kesimden insana hitap edecek kadar güçlüdür. Şairin edebî kimliğini görmemizi sağlayan en önemli eserleri çocukluk, gençlik, orta yaşlılık ve yaşlılık dönemlerine ayırdığı dîvânlarıdır. Dîvânlarında gazel, kaside, mesnevî başta olmak üzere tüm nazım şekillerinde şiir bulunan Nevâyî'nin ayrıca muhammes, müseddes ve müsemmen nazım biçimlerinde de şiirleri bulunduğu görülmektedir (Aksu, 2013, s.27-40). Ancak bu muhammes, müseddes ve müsemmen tarzındaki şiirler gerek şairin kendi dîvânları gerek dönemde yakınlık kurduğu isimlerden Sultan Hüseyin-i Baykara ve Mevlana Lutfî'nin dîvânları ile karşılaştırılarak incelendiğinde bazılarının aslında birer tahmis, tesdis ve tesmin oldukları anlaşılırlar.

Bu konuyu ilk kez 2016 yılında "Ali Şîr Nevâyî'de Mevlânâ Lutfî Tesiri (Musammatlar)" başlıklı makalesiyle Doç. Dr. Cemal Aksu ele almış ve Nevâyî'nin dört dîvânında yer alan bazı muhammes ve müseddeslerin aslında Mevlana Lutfî'nin gazellerinin tahmis ve tesdisi olduğunu tespit etmiştir (Aksu, 2016, s. 1-11). Lutfî, kelime anlamı bakımından "iyilik, hoşluk, yardım" gibi anlamlara geldiği için tevriyeli kullanıma da uygundur. Bu sebeple, ilgili şiirlerin bulunduğu Latin harfli neşirlerde ve antolojilerde Lutfî'nin mahlası genellikle küçük harfle başlayarak yazılmış ve bu şiirlerin şair Lutfî ile ilişkisi fark edilmemiştir (Aksu, 2016, s. 4).

Biz ise çalışmamızda Nevâyî'nin musammatlarını yine kendisinin gazelleri ile karşılaştırmamız neticesinde ortaya çıkardığımız yeni bulguları paylaşacağız. Buna göre Nevâyî'nin musammatlarında, şair tarafından Lutfî veya Hüseyin-i Baykara'nın gazellerine yapılan tahmis ve tesdislerde iki mahlas bulunması, bu şiirleri kolaylıkla farketirir. Ancak bir tek mahlas olan¹ ve başlık bulunmayan bazı tahmis, tesdis ve tesminler; muhammes, müseddes veya müsemmen olarak isimlendirilmişlerdir.

1. A. Muhammes, Müseddes, Müsemmen Terimleri Hakkında

Aşk konusu başta olmak üzere dinî, tasavvufî konular, tabiat, övgü, nasihat gibi çok farklı konularda yazılan muhammesler 5 mısralı bendlerden oluşan nazım biçiminin adıdır. İlk bendin bütün mısraları birbiriyle kafiyelidir. Diğer bendlerin ise ilk dört mısrası birbiriyle, son mısrası ilk bendle kafiyelidir. Bendlerin son mısraları aynen tekrarlanıyorsa bu tarz muhammesler "muhammes-i mütekerrir", tekrarlanmıyorsa "muhammes-i müzdeviç" adını alır (Cengiz, 1986, s. 340-348; İpekten, 2001, s. 95-96; Saraç, 2010, s. 123).

Nevâyî'nin dîvân yayınlarında muhammes olarak isimlendirilen şiirlerin sayısı ve numaraları şu şekildedir:

Garâ'ibü's-Sıgar: 678, 679, 680

Nevâdirü'ş-Şebâb: 653, 654, 655

Bedâyi'u'l-Vasat: 655, 656

¹ *Nevâdirü'ş-Şebâb* 656 numaralı tesdis Nevâyî'nin iki yerde mahlasının bulunması hasebiyle farklılık arzeder.

Fevâyidü'l-Kiber: 683, 684

Müseddes, aynı vezinde altı mısralık bendlerden oluşan ve bendlerin sonundaki bir veya iki mısranın aynen tekrarlanıp tekrarlanmamasına göre mütekerrir veya müzdevic olarak adlandırılan musammattır (İpekten, 2001, s. 103; Saraç, 2010 s. 135).

Nevâyî'nin dîvân yayınlarında müseddes olarak isimlendirilen şiirlere dair bilgiler şunlardır:

Garâ'ibü's-Sıgar: 681

Nevâdirü'ş-Şebâb: 656

Bedâyi'u'l-Vasat: 657, 658

Fevâyidü'l-Kiber: 685, 686

Müsemmen ise, aynı vezinde sekizer mısralı bendlerden meydana gelmiş bendlerin sonundaki bir veya iki mısranın aynen tekrarlanıp tekrarlanmamasına göre mütekerrir veya müzdevic olarak adlandırılan musammattır (İpekten, 2001, s.109; Saraç, 2010, s.153).

Ali Şîr Nevâyî'nin yalnız *Fevâyidü'l-Kiber*'de bulunan sadece bir müsemmen kaleme aldığını görmekteyiz:

Fevâyidü'l-Kiber: Müsemmen 687

1. B. Tahmis, Tesdis ve Tesmin

Tahmis, bir gazel ya da kasidenin beyitlerinin önüne aynı vezinde ve ilk mısra ile kafiyeli- üçer mısra ilâve edilmesiyle oluşan nazım biçiminin adıdır. Tesdis ise bir gazelin her beytinin önüne -aynı vezinde ve ilk mısra ile kafiyeli- dörder mısra ilâve edilmesiyle oluşmuş nazım biçimidir. Tesmin de tıpkı tahmis ve tesdis gibi bir gazelin her beytinin önüne aynı vezinde ve ilk mısra ile kafiyeli bu sefer altı mısra ilâve edilmesiyle oluşturulur (Cengiz, 1986, s. 348-349, 368, 379; İpekten, 2001, s. 100, 107, 109; Saraç, 2010, s. 130, 141, 158).

Tahmis genellikle bir başka şairin şiiri üzerinde yapılmakla birlikte bir şair kendi şiirine de tahmis ve aynı şekilde tesdis, tesmin, tetsî vb. yapabilir (Saraç, 2010, s. 130).

Nevâyî'nin en kıymet verdiği şairlerin başında, 15.yüzyılın ilk yarısına kadar yaşamış olan Mevlânâ Lutfî gelmektedir (Mevlânâ Lutfî'nin şiirleri için ayrıca bkz: Karaağaç, 2020). Birçok eserinde onun adını zikretmiş ve ondan daima hürmetle bahsetmiştir. Nevâyî'nin bütün Türkçe dîvânlarında onun en az bir gazeline yapılmış bir tahmisi veya tesdisi bulunmaktadır. Bu tahmis ve tesdisler şu şekildedir:

Garâ'ibü's-Sıgar yayınında 678. sırada yer alan muhammesin Lutfî'nin sevgilinin saçlarını tasvir ederek başlayan gazeline tahmis olduğu görülür. Ayrıca *Nevâdirü'ş-Şebâb*'daki 653. ile *Bedâyi'u'l-Vasat*'taki 655 numaralı manzumeler birer tahmis, yine *Bedâyi'u'l-Vasat*'taki 657 numaralı manzume ise tesdistir. *Fevâyidü'l-Kiber*'deki 685 ve 686 numaralı manzumeler de birer tesdistirler.

Nevâyî'nin muhabbet ve hürmetini her fırsatta dile getirdiği çocukluk arkadaşı ve dostu Sultan Hüseyin-i Baykara'nın bir gazeline (Yıldırım, 2021, s. 247) yaptığı tesdis ise *Bedâyi'u'l-Vasat* isimli dîvânında (Türkay, 2002, s. 476) 658 numarada müseddes adıyla yer alan manzumedir.

2. Ali Şîr Nevâyî'nin Türkçe Dîvânlarında Kendi Gazellerine Tahmis, Tesdis ve Tesminleri

Ali Şîr Nevâyî, *Bedâyi'ü'l-Bidâye* için yazdığı dibacede dîvânlarında yer alan şiirlerinin nazım şekillerinden bahseder. Buna göre her birinin ayrı birer cilt olacağını söylediği mesnevi ve kasidelerden başka her çeşit nazım şeklinden eserine aldığını belirtir. Bu nazım şekilleri; muhammesler, müseddesler, rûba'iler, kıt'alar, müstezadlar, müfretler, muammalar, lugazlar, terciler ve Türkçe üslupla uyumlu tuyuğlardır:

“Yana mesnevî bile kasâyiddin başka kim inşâ'allâhu ta'âlâ alar dağı her kaysı başka mücelled bolgay her nev' şî'rdin meselâ, rûh-efzâ muhammesler barça hamse-zînet ve revân-âsâ müseddesler barça sitte-rütbet ve müfid rubâ'iyât barça letâfet-âmîz ve nâfi' mukatta'ât barça menfa'at-engiz ve dil-pezîr müstezâdlar barçanın vaz'ı zâyidü'l-had ve bî-nazîr ferdler barça lutf u revânlıkda müfred ve nâmî mu'ammâlar barçası at yaşurmakda sâtir ve girâmî lugazlar barçanın mebtûnluğı zâhir ve müselsel tercî'ler barça mergûb ve mu'tedil tuyuğlar barça Türkî üslûb bu ebyât zeylide muhayyel ve eş'âr haylıda müzeyyel boldı.” (Üzgör, 1990, 80-82.; Boltabayev, 2022, s. 81)

Buna açıklamada Nevâyî, kullandığı nazım şekillerini sıralarken tahmis, tesdis ve tesmin terimlerini söylememiştir. Şairin beğendiği gazellerini muhammes, müseddes ve müsemmen olarak yeniden yazmak istediği ve bunlara tahmis, tesdis ve tesmin demeyi gerekli görmediği düşünülebilir.

Mürettep dîvânların kendine has bir düzeni vardır. Mürettep dîvânlardaki şiirler, genellikle nazım şekilleri bakımından gruplandırılarak verilir. Fakat dîvânlarda bazı nazım şekillerinin olması gereken bölümlerden farklı yerlerde, yanlış başlıklar altında yer aldığı da görülür. Örneğin bazı mütekerrir murabbalar, gazel gibi yazılarak gazeller arasında yer almaktadır. (Çeltik, 2007, s. 193). Nevâyî'nin dîvânlarını tertip ederken ilgili şiirleri bulunmaları gereken yerlere koymayı unutmaması da ihtimal dahilindedir.

Dile getirilmesi gereken diğer bir husus Nevâyî'nin gazellerini musammat haline getirdiğinde kendi şiirlerine nazîre yazmış olduğudur. Nazîre, bir şâirin manzum eserine başka bir şâir tarafından aynı vezin ve kâfiye ile yazılan benzer manzûmedir. Ayrıca bir şâir kendi şiirine de nazîre yazabilir. Türk edebiyatında nazîreye benzeyen diğer şiir türlerinin en yaygını tahmislerdir. Tahmis, terbi', taştir, tesdis gibi nazım şekilleri, bir şairin umumiyetle gazelinin her bir beytini aynı vezin ve kafiyede anlamca onu bütünlemek üzere dörder, beşer, altışar... bendlik musammatlar haline dönüştürmek olduğundan nazîre sayılabilirler (Köksal, 2006, s. 456-458). Yani bir şairin bir gazelini tahmis, tesdis veya tesmin etmek aynı zamanda ona nazîre söylemek anlamına gelir. Nevâyî de dîvânlarında yer alan bu musammatlarla kendi gazellerine nazîre söylemiş olmaktadır.

Ali Şîr Nevâyî'nin Türkçe dîvânlarında yer alan muhammes, müseddes ve müsemmen olduğu sanılan şiirleri ile şâir tarafından mısralar ilâve edilmeden önceki gazel nazım şekli formunun dîvânlarındaki yerleri aşağıda gösterilmiştir.²

3. A. Kendi Gazellerine Tahmisler

Garâ'ibü's-Sıgar 679 (Kut, 2003, s. 494-496) / *Nevâdirü's-Şebâb 72* (Karaörs, 2016, s. 72-73)³

² Metinlerin alındığı yayınlar her şiirin baş tarafında karşılıklı olarak verilmiştir. Bentlerin son iki mısraları çalışmamızda vurgulamak istediğimiz gazel beyitleri olduğundan eğik yazılmışlardır. Metinler arasındaki farklar dipnotlarda ve metin üzerinde koyu renkle gösterilmiştir.

³ İki metin arasındaki farklar: 1. beyit: sırrımnı/zârımnı; 4. beyit: pinhân/ penhân; 8. beyit: yir/bir; 9. beyit: tiler sin/tile-sin.

(Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilün)

Âh kim terk-i mahabbet kıldı cânân 'âkıbet
 Boldum uşbu gussadın rüsvâ-yı devrân 'akıbet
 Kalmadı mahfî gamım il içre pinhân 'akıbet
 Yaşurun derdimni zâhir kıldı efgân 'akıbet
 Asragan **sırrımı** yaydı seyl-i müjgân 'akıbet

Tâ ki çikti ok u ya kasdımga ol müjgân u kaş
 Eyledi peykânları her sarı bagrımni hurâş
 Perde-i sabr u selâmet yapıban iy bagrı taş
 Yaşurup irdim bagır çâkini veh kim kıldı fâş
 Her taraf közdin taraşşuh eylegen kan 'âkıbet

Köp yügürdüm 'ışk yolında min-i güm-râh kim
 Bilge sin hâlimni lîkin bolmadıñ âgâh kim
 'Işk ara ölgüm durur bil imdi iy dil-h'âh kim
 Tîg-ı hecrîñdin nihân köksüm şikâfın âh kim
 İlge rûşen eyledi çâk-ı girîbân 'âkıbet

Tîr-i bârân-ı gamıñ yagdurgalı köñlümge sehm
 Yüz tümen dâg-ı nihân koymuş idi ol havf u sehm
 Halk anı fehm itmesün dip bar idi köñlümde vehm
 Vây kim köksüm şikâfıñ uluska boldı fehm
 'Işk otı bagrımga koygan dâg-ı **pinhân** 'âkıbet

Ol perî kim tilbelerge 'ışkıdın mânend idim
 Zülfi zencîride mecnûn dik esîr-i bend idim
 Cevriga kâni' bolup vaslıga hâcet-mend idim
 Şevkıdın dem urmayın bî -dâdıga hursend idim
 Veh ki boldum hecrîdin rüsvâ-yı devrân 'âkıbet

Ârızı kaşıda gül yüz vech ile bar dur kerîh
 Miñ cihetdin nutkı allında bolur bülbül sefîh
 Közi vü zülfiga irmes nergis ü sünbül şebîh
 Ger budur kâfir közi zünnâr zülfi iy fakîh
 Bolgu dik min deyr ara mest ü perîşân 'âkıbet

Cânnu mecnûn ol perî-ruhsâre yâdı eyledi
 Közni giryân 'ışk zulmu mey fesâdı eyledi
 Tenni 'üryân 'akl ü dâniş hayr-bâdi eyledi
 'Işk kâyide cünûnumnu münâdî eyledi
 Heç taşıdın münakkaş cism-i 'uryân 'âkıbet

Bâde iç kim devr işide i'tidâlî körmedük
 Nev-bahâr-ı hüsn ara sâhib-cemâlî körmedük
 Kim hazân-ı 'ömrîdin anda zevâlî körmedük
 Dehr bustânı ara ser-keş nihâlî körmedük
 Sâye yanlıg bolmagan **yir** birle yeksân 'âkıbet

Şehlig itkendin ni hâsıl fakr sırrın bilmeyin
 Hiç kim mülk-i bekâ sultânı bolgan mu ikin

Fânî-i mahz olmayın sultân Ebü'l-Gâzî bigin
İy Nevâyî devlet-i bâkî **tiler-sin** vaslıdın
Anı kesb itmek fenâ bolmay ni imkân 'âkıbet

Garâ'ibü's-Sıgar 680 (Kut, 2003, s. 496-497) / Nevâdirü's-Şebâb 354 (Karaörs, 2016, s. 353)⁴

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

'İşk otıdın cism-i zâr-ı nâ-tuvânım örtediñ
Kaysı cism-i zâr kim rûh u revânım örtediñ
Perde 'ârızdın alıp cân u cihânım örtediñ
Veh ki otluk çihre açıp hânımânım örtediñ
Âteşin la'liñdin aytıp nükte cânım örtediñ

Sin çü tîg-ı kîn çikip sabrım sipâhl kozgalıp
Köñlüm alıp 'azm itip zâr u hazîn cismim kalıp
İmdi kim köñlüm alıp hicrân otı içre salıp
Dime ni kıldım ni kıldım nâ-tuvân köñlüñ alıp
Örtediñ iy kâtil-i nâ-mihr-bânım örtediñ

Fürkat içre yok ki cânım köydi yalguz şevkıdın
Kim köyer mahzûn köñül hem gice kündüz şevkıdın
Niçe ay gerdün didim kim rahm körgüz şevkıdın
Otda kıl dik tolganıp köygende ol yüz şevkıdın
Niçe kim tâb urdı cism-i nâ-tuvânım örtediñ

Ot tutaşmış dehr ara her yan imes tur lâle-zâr
Dûd irür bustân içinde sünbül irmes müşk-bâr
Tag ara yâkûtdın ahkerler olmuş âşkâr
Kökte zâhir dur şafakdın şu 'le **kevkebdin şirâr**
Kim anı ay şu 'lehg âh u figânım örtediñ

Atlanıp çıkkanda kim 'âlemni kılgay-sin harâb
'Ârızın hurşîdidin saldıñ barı 'âlemga tâb
Tîg tartıp çün köñül sayd itkeli kıldın şitâb
Bismil itkeç **sayda** andak ki kılgaylar kebâb
Zahm itip köñlümni çünkim aktı kanım örtediñ

Ol kuyaş tâ kim köründi dîde-i giryânıma
Kalmadı özlük hayâli hâtır-ı vîrânıma
Her tarafdın tüşti âfet berki hânımânıma
Urgalı iy 'ışk-ı zâlim berk-ı âfet cânıma
Her ni özlüktin ki bar irdi **nişânım** örtediñ

Tâ biliniñ iy köñül 'azm-i visâli eyledin
Tâ ki agzı nüktesiniñ kıl u kâli eyledin
'İşk otda bizni bir ahker mişâli eyledin
İy Nevâyî tâ bil ü agzı hayâli eyledin

⁴ İki metin arasındaki farklar: 3. beyit: otda/ot üye; 4. beyit: kevkebdin şirâr/ encümdin şerer; 5. beyit: sayda/saydını, zahm/rahm; 6. beyit: nişânım/ gümânım

Bar u yok ya 'nî ki peydâ vü nihânım örtediñ

Nevâdirü 'ş-Şebâb 654 (Karaörs, 2016, s. 650-652) / Garâ'ibü's-Sıgar 41 (Kut, 2003, s. 55-56)⁵

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Âh kim vâlih-min ol serv-i hürâmândın cüdâ
Közlerim giryândur ol gül-berg-i hândândın cüdâ
Bî-nevâdur cân dağı ol hür-ı rızvândın cüdâ
Ni nevâ-sâz eylegey bülbül gülistândın cüdâ
İylemes tûtî tekellüm şekeristândın cüdâ

Veh niçe 'ışk otı cismimde sünekni örtegey
Könlekim ceybiga ot salgay itekni örtegey
Tilbelik âhım semâdın tâ semekni örtegey
Ol kuyuş hecride korkar-min felekni örtegey
Her şerârı kim bolur bu otluk efgândın cüdâ

Veh ki bağrım tökti közler yolıdın pergâle köp
Köz hem ol hecridin yagdurdı gül-gün jâle köp
Za'f itip-min kanlıg eşkim bes ki tökti lâle köp
Dime hicrânımda çıkmey-sin figân u nâle köp
Cism eyler mü figân bolgan nefes cândın cüdâ

Kılğalı mahrûm câm-ı vaslıdın cânân mini
Telh-kâm itmiş tiriglig bâdesidin cân mini
Her zamânî öltürür gam zehridin hicrân mini
Heçr ölümün sa'b imiş mundın soñ iy devrân mini
İylegil cândın cüdâ kılğunça cânândın cüdâ

Bagrıma iy hâr-ı hicrân her zAmân sançılmağıl
İy köñül yüz cevır yitse közge gayrın ılgıl
Miñ belâ yüzlense iy cân yârdın ayrılmağıl
Bolsa yüz miñ cânım öley heçr lîkin kılmağıl
Yârnu mindin cüdâ yâhûd mini yârdın cüdâ

Cânnı andak hüsnüñ otı şu'lesi kül kıldı kim
Cism anıñ dik lem'a-ı ruhsârıña yakıldı kim
Şerh-i hâlıga alarnıñ bu rakam yazıldı kim
Vasl ara pervâne örtendi hemânâ bildi kim
Kılgu diktür subh anı şem '-i şebistândın cüdâ

'Âşıkî kim bolgay ol bir şûh-ı gül-ruhsârsız
İyle bülbüldür ki kalmışdur gül ü gül-zârsız
Vây ol bî-dilga kim kalgay tirik dil-dârsız
Bir iyesiz it bolup irdi Nevâyî yârsız
Bolmasun yâ Rab ki hergiz bende sultândın cüdâ

⁵ İki metin arasındaki farklar: 2. beyit: hecride/hecrinde, şerârı/şirârî; 4. beyit: sa'b/ telh, 5. beyit: öley/ al ay.

Nevâdirü 'ş-Şebâb 655 (Karaörs, 2016, s. 652-654) / Nevâdirü 'ş-Şebâb 626 (Karaörs, 2016, s. 623)⁶

(Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilün)

Bolmagay irdi cemâliñ munça zîbâ kâşkî
Bolsa hem kılğay idiñ közlerdin ihfâ kâşkî
Kılmağay irdiñ ulus katlin temennâ kâşkî
Açmağay irdiñ cemâl-i 'âlem-ârâ kâşkî
Salmagay irdiñ barı 'âlemde gavgâ kâşkî

İmdi kim açtın cemâl u halk ile kıldın sitiz
Körgeç anı hayl-ı 'ışkıñ tartıban yüz tığ-i tiz
Kıldılar köñlümni hicrân hançeridin rîz rîz
Çün cemâliñ cilvesi 'âlemga saldı rüste-hîz
Kılmağay irdi közüm anı temâşâ kâşkî

Açkaç ol yüz şu 'lesin mahzûn köngül tapmay emân
Bar idi ol şu 'leni körmek hemân köymek hemân
Sehv idi sindin vefâ kılmak temennâ min yaman
Bolmagay irdi közüm otluk yüzün körgeñ zamân
'ışkıñ otı şu 'lesi köñlümde peydâ kâşkî

Çün siniñ 'ışkıñ maña boldım belâ-yı 'akl u dîn
Va 'de-i vasl iylediñ yüz lutf ile iy meh-cebîn
İmdi kim boldım giriftârıñ kılur-sin katl ü kîn
İylegeç **zülfün** belâsı zâr köñlümni hazîn
Kılmağay irdiñ min-i mahzûnga pervâ kâşkî

Köñlüm alganda didiñ sindin demî ayrılmayın
Cân nisârım eylese 'ışk ehli közge ılmayın
Dem-be-dem lutfunı bolmas irdi bâver kılmayın
Tüşmegey irdi firîb-âmîz lutfunı bilmeyin
Nâ-tüvân köñlümge vaslıñdın temennâ kâşkî

Köñlüm aldıñ çihre bürka 'dın nümûdâr eyleben
Soñra cevruñ ni idi cânımni efgâr eyleben
İy kuyaş evvel vefâ vü mihr izhâr eyleben
Lutf ile köñlümni vaslıñdın tama 'kâr eyleben
Kılmağay irdiñ yana zulm âşikâra kâşkî

İy kaşı ya 'ışkıñ okın köñlüm içre birkitip
Dir idiñ kılğum vefâ ser-vaktıña gâhî yitip
Tilberetkeç zulm kıldın va 'de yâdıñdın kitip
Bî-vefâlıg anlağaç 'ışkıñ köñlüm terk itip
Kılmağay irdiñ özin 'âlemde rüsvâ kâşkî

Vasl sevdâsıda min kim beste-i gam bolmuşam
İyle kim Mecnûn belâ haylıga hem-dem bolmuşam
Veh ki rüsvâlıkka 'âlemde müsellemler bolmuşam

⁶ İki metin arasındaki farklar: 4. Beyit: zülfün/ ışkıñ

İmdi kim dîvâne vü rüsvâ-yı 'âlem bolmuşam
Vasl için mümkün yok öltürgey bu sevda kâşkî

Dime könlüm kâş itse zülf-i 'anber-sâyıda
Yâ eger cân mahv bolsa la'l-i şekker-hâyıda
Yâ meger başım imes mü rahşı hâk-ı pâyıda
İy Nevâyî bî-vefâdur yâr bes ni fâyide
Niçe kim diseñ eger yâhûd meger yâ kâşkî

Bedâyi 'u 'l-Vasat 656 (Türkey, 2002, s. 472-473) / Fevâidü 'l-Kiber 648 (Kaya, 1996, s. 595)⁷

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Niçe iy ay mindin ayru iylegey devrân sini
Bolmagay yıllarda körmek bir nefes imkân sini
Cân tiler könlüm öyige iylegey minhân sini
Kilgil iy ârâm-ı cânım kim tileydür cân sini
Çihre aç kim körmek ister dîde-i giryân sini

Bargalı ol şûh kim cânım sürâgın almadı
Cism anı istep ni sahrâ kim kademni salmadı
Yokturur bir dem ki bu vâdîde bagrım talmadı
Ey gazâl-i müşg-bû kil kim **koyun** dik kalmadı
Vâdîyi ahtarmagan istep bu ser-gerdân sini

Furkatıñdın ey perî könlüm hayâl-i za'fdın
Fârig irmestür zamânî kıl ü kâl-i za'fdın
Dime kim niyçün körünmeysin melâl-i za'fdın
Sin perî-pinhân üçün min hem kemâl-i za'fdın
Gâyib oldum il közidin körgeli pinhân sini

Çıktı ol ay hüsniga zînet birip zîver takıp
Katlı iterge cânını zâr iylep köñülde ot yakıp
Anı körgeç közni deryâ kıldı kan yaşım akıp
Kan ara ger garka-sin iy köz ni tañ kim bir bakıp
Zâr köñlümni çü **kan** ittiñ tutuptur kan sini

Kanı ol kim sâgar-ı vaslını birsen ilgime
Hezl itip gâhî gül ü geh nukl tirsen ilgime
Nâ-ümîd irmes niçe kim kirmes irsen ilgime
Gerçi mümkün yok velî bir katla kirsen ilgime
Barsa baş ildin çıkarmak özge ni imkân sini

Gerçi diy alman ki n'itkil n'itmegil iy mug-beçe
Hicr ile cânımga her dem yitmegil iy mug-beçe
Rahm itip her dem kaşımın kitmegil iy mug-beçe
Köz yüzüñdin almasam 'ayb itmegil iy mug-beçe
İyley alman dîdedin gâyib min-i hayrân sini

⁷ İki metin arasındaki farklar: 2. Beyit: koyun/kuyun 4. Beyit: kan/katlı

Ger min-i mecnûn-ı şeydâ pûye kılsam bahr u ber
 Yoksa şehîr ü kûy ara her dem yögürsem bî-haber
 Dimegil kim her işikke niyçün iylep-sin güzer
İy perî ger tilberip bolmış Nevâyî der-be-der
Budurur maksûd aña kim istegey her yan sini

Fevâyidü 'l-Kiber 683 (Kaya, 1996, s. 636-637) / Garâ'ibü's-Sıgar 84 (Kut, 2003, s. 86-87)⁸

(Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilün)

Cilve kıldı dehr ara köp hüsni bî-hem-tâ yigit
 Gül kibi nâzük-bedenlig serv dik ra'nâ yigit
 Uş bu mecma'dın ki bolgay irdi miñ zîbâ yigit
Köñlüm aldı bir perî-peyker melek-sîmâ yigit
Kim benî âdemde andak bolmamış peydâ yigit

Serkeş eflak sigritip devrân dik ol hurşîd-veş
 İgnide zer-keş libası dağı andak kim kuyaş
 Hulkı hem hoş hüsni dil-keş özi hem bar cür'a-veş
*Atı ser-keş tonı zer-keş hüsni dil-keş **hulkı** hoş*
Körmedük bu nev' meh-veş çâbüük ü ra'nâ yigit

'İşk âşûb u belâsın tâ kılıp-min ihtiyâr
 Köz yüzün körgeñ zamân köñlüm ara kalmas karâr
 Köñlüm olsa vaslıga mâyl bolur köz eşk-bâr
'İşkida köz ü köñgülniñ bir biridin reşki bar
Allâh Allâh bolur irmiş munça hem zîbâ yigit

Ötti 'ömr ol hûblar şâhısın ayru mâh u sâl
 Min karı kulga visâli hod irür emr-i muhâl
 Dir sini zâr öltürür-min ger visâl itseñ hayâl
*Zârlıglar birle **ölmey** tapmagumdur hod visâl*
Ni üçün kim min karı kuldur-min ol mîrzâ yigit

Ol perî-veş kim kılur seyr-i Hıyâbân-ı Herat
 Közge istignâ-yı hüsnidin körünmes kâyinât
 Allıga yüz koysa min zâhid kılur kat'-ı hayât
Yolıda yüz miñ kühen-pîr olsa kılmas iltifât
Kimse körgeñ mü ikin bu nev' bî-pervâ yigit

Hem közüñdin köñlüme her lahza artıp yüz melâl
 Hem hatıñdın hâtırım içre perîşân yüz hayâl
 Kûyuñ içre derd ü renc ü mihnetim bî-i'tidâl
Yoluñ üzre hem gedâ-min hem karı hem hasta-hâl
Bir bakıp öt hâlîme hüsnüñ zekâtı i yigit

Niçe şeyh-i hânkâh evrâdıda feryâd itey
 Dir-min imdi baş alıp deyr-i fenâ sarı kitey

⁸ İki metin arasındaki farklar: 2. beyit: hulkı/nutkı; 4. beyit: ölmey/olmay; 7. beyit: akd-i İslâmı/ nakd-i imânımnı.

Kâfir-i 'ışk olgan il pâ-bûsıga dağı yitey
 Deyr pîri mezhebin tutmay müslmânlar n'itey
 Algan olsa **akd-i İslâmı** bir tersâ yigit

'İşk otın efsürde cânımdın savutsam yahşırak
 Zühd ü takvî birle köñlümnü avutsam yahşırak
 Kad igildi serv-kadlerni unutsam yahşırak
 Baş akardı sebz-hatlar terki tutsam yahşırak
 Kim hoş irmestür yigitler bezmide illâ yigit

Âh kim ötkerdi 'ömrüm hoşlugın çerh-ı denî
 Savug âhım birle sargardı hayâtım gül-şeni
 Gerçi mey içmek imes 'ömrin kiçürgen il feni
 İy Nevâyî karıp özni salma kim iyler sini
 Bir kadeh mey birle ol şûh-ı kadeh-peymâ yigit

Fevâ'idü'l-Kiber 684 (Kaya, 1996, s. 638-639) / Bedâyi'u'l-Vasat 359 (Türkay, 2002, s. 272-273)⁹

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Köğüzüp yüz köñlüme yüz miñ cefâ mu kılmadıñ
 Cism öyidin hasta cânımnı celâ mu kılmadıñ
 Hâtırımı 'ışk otıga mübtelâ mu kılmadıñ
 'İşk otıdın kısmetim derd ü belâ mu kılmadıñ
 Dûdı birle hânümanımnı kara mu kılmadıñ

Tâ ki kördüm yol azıp kûy içre sin dil-h'âhnı
 Kaysı ot kim salmadıñ her dem min-i güm-râhnı
 İtmediñ mi cânıma kâtil gam-ı cân-gâhnı
 Köymekimge berk-ı âfet kılmadıñ mu âhnı
 Ölmekimge eşkni seyl-i belâ mu kılmadıñ

Kılmadıñ mu pest cismim yirge iy serv-i bülend
 Açığ açığ yıglarımga kılmadıñ mu nûş-hand
 Tığ tartıp sürmediñ mü başıma her yan semend
Cevr tığdın tenimni kılmadıñ mu bend bend
 Fûrkatiñdin bend bendimni cüdâ mu kılmadıñ

Yüz tazallüm iyledim ol şûh-ı mevzûn kıldı zulm
 Mihnet ü derdim kibi her dem diger-gûn kıldı zulm
 'Arz-ı hâlim köñlüme kıldım beyân çun kıldı zulm
 İy köñül hâlimni kıldıñ 'arz u efzûn kıldı zulm
 Bilmediñ mü yâ bilip yahşı edâ mu kılmadıñ

Dehr ilidin cânga her dem yüz belâ irmes dime
 Ol ki meh-veş bolsa bî-mihr ü vefâ irmes dime
 Şivesi gerdûn kibi cevır ü cefâ irmes dime
 Şekve kılmak sindin iy gerdûn revâ irmes dime
 Bizni bî-kâm iylep il kâmın revâ mu kılmadıñ

⁹ İki metin arasındaki farklar: 3. beyit: cevır/zulm; Bedâyi'u'l-Vasat'ta yer alan gazelin 4. beyti tahmiste yoktur.

İy köñül tâ derd kûyide gedâlig tapmadın
 Bil ki ehl-i derd içinde pâdşâlig tapmadın
 Körmedin hergiz nevâ tâ bî-nevâlig tapmadın
Bahr-i 'ışk içre Nevâyî âşnâlig tapmadın
Tâ bu bir közni Aras ol birni Amu kılmadın

3. B. Kendi Gazellerine Tesdisler

Garâ 'ibü 's-Sıgar 681 (Kut, 2003, s. 498-499) / Nevâdirü 'ş-Şebâb 581 (Karaörs, 2016, s. 578)¹⁰

(Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilün)

Subh-dem mahmûrlugdın tartıban derd-i seri
 'Azm-i deyr ittim ki içkey-min sabûhî sâgarî
 Çıktı sâgar toldurup kâfir-veşî meh-peykerî
 Nakd-ı dîn alıp içimge saldı meydin âzerî
Veh ki dînîm kişverin târâc kıldı kâfirî
Küfr ilige hâmi vü dîn ehliga yagmâ-gerî

Dime kim niyçün hayâtıydın saña yok hâsîlî
 'İşkdın allıñda her dem müşkil üzre müşkilî
 Çün bilür-sin niyçün eylep-sin özünni gâfilî
 Beyle bolgay kimge yârî bolsa sin dik kâtilî
Çâbukî ra 'nâ-kadî nûşîn-lebî hârâ-dilî
Meh-veşî nesrîn- 'izârî gül-ruhî sîmîn-berî

Dostlar ger halk ara yok min kibi dîvâneî
 İylemeñ köp 'ayb kim yanımda dur mey-hâneî
 Anda şûhî kim tutar her dem tola peymâneî
 Kaysı şûhî bâde-nûşî közleri mestâneî
Cân birürde la 'lidin Îsî -sıfat cânâneî
Köñül alurda yüzidin Yûsuf-âyîn dil-berî

Ol kuyaş 'ışkıda kim köñlümde yok-tur tâkatî
 Şâm-ı zülfidin eger cânımga yitse mihneti
 'Ârızı mihriga kılsam meyl irmes hayretî
 Kim irür her kimse kim nezzâre kılsa sâ 'atî
Zülfî közlerni kara kılmakka şâm-ı fûrkatî
Şâm-ı fûrkatî def'iga ruhsârı mihr-i enverî
 Meyl kılman bâg ara ger bolsa gül ya sünbülî
 Yâ ki gül dik yüzde sünbül dik saçılğay kâkülî
 Ol ki andın her dem eyler min figân ü gulgulî
 Gül- 'izârî-dur velî savtı niçük kim bülbülî
Hem gülistân bezmi içre servi kâmetlğ gülî
Hem şebistân bezmi ihyâsıda şem '-i enverî

Rahm kılmas nâ-tuvân köñlüm anıñ zârı bolup

¹⁰ İki metin arasındaki farklar: 1. beyit: hâmi dîn/râmıdın; yagma-gerî/ yagmaşa kerî; 2. beyit: ra 'nâ-kadî nûşîn-lebî hârâ-dilî / nûşîn lebi ra 'nâ-kadî hârâ velî, sîmîn/semen; 3. beyit: cânâneî/ cânâ nidâ; 4. beyit: enverî/hâverî

Çihre açmas közlerimniñ eşki gül-nârı bolup
 İltifât itmes tenim hecr içre bîmârı bolup
 Vaslıdın merhem yitürmes bagrım efgârı bolup
 Allâh Allâh beyle âfetniñ giriftârı bolup
 N'iylegey bir min kibi zâr-ı za 'î f-i ebteri

Kûh-ı derdiñ za 'flıg ten birle çıktım müddetî
 Kim visâl ümmîdidin köñlümde irdi kuvvetî
 İmdi rahm itkil ki yüzlenmiş 'acâyib hâletî
 Ni köñülde kuvvetî kalmış ni tende sıhhatî
 Ni karâr u sabr u ni tâb u tuvân ni tâkatî
 Ni köñül ni cân u ni rûh u revân ni peykerî

Ol zamân kim boldum ol ay mihriga mâyl bu nev'
 Bilmedim kim bolgusı dur cânıma kâtil bu nev'
 Kilgüsi-dür 'ışkıda allınga yüz müşkil bu nev'
 İylegüm-dür hecridin mey-hâneni menzil bu nev'
 Sâkiyâ dil-dârım ol yarlıg mini bî -dil bu nev'
 Rahm itip eylep maña tutkıl leb-â-leb sâgarî

Âşnâlıg terk itip çün yâr iter bîgânelig
 Min kıla alman selâmet kûyide ferzânelig
 Eyleyin deyr-i fenâ ehli bile hem-hânelig
 Kim melâmet câmıdın hâsıl itey mestânelig
 Tâ bolup bî-hod Nevâyî dik kılay dîvânelig
 Kim terahhum kılmasa kılgay temâşâ ol peri

Nevâdirü 'ş-Şebâb 656 (Karaörs, 2016, s. 654-656) / Garâ'ibü 's-Sıgar 332 (Kut, 2003, s. 257-258)¹¹

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Dehr ara çün kaygusuz yok hîç 'işret iy refik
 'Ays subhın isteme bî-şâm-ı âfet iy refik
 Kim imes bir-birdin ayru nûr u zulmet iy refik
 Şu'le-i 'işret kanı bî-dûd-ı mihnet iy refik
 Kim ki vaslı içre yaksa şem '-i ülfet iy refik
 Köz tut ol şem ' otudın ok dâg-ı fürkat iy refik

Bî-vefâdur bu kâdimî deyr üze bu iski tâk
 Körseñ anda nûş-ı 'işret nîş-i gam zımnıda bâk
 Kim içerge vasl câmın zâhir itti iştiyâk
 Kim arı telh itmedi derd-i firâk âhur mezâk
 Vasl-ı sâfi mümkün irmes çün ki bî-derd-i firâk
 Zinhâr ol bâde sarı kılma ragbet iy refik

'Âfiyet ser-menzilidin özni mehcûr itmegil
 Hûblar kûyı sarı meyl olça makdûr itmegil
 Eylesen ol ay gamıdın özni rencûr itmegil

¹¹ İki metin arasındaki farklar: 2. beyit: derd/dürd; 4. ve 5. beyitler yer değiştirmiştir. Bu tesdiste Nevâyî mahlası 6.ve 9. bentler olmak üzere iki kez yer alır.

Vasl ümmîdi bile köñlüñi mesrûr itmegil
 Vasl yok kim ‘ışk lafzın tilge mezkûr itmegil
 Her nefes körmey diseñ yüz nev ‘şiddet iy refik

Ger selâmet kûyiniñ esbâbın ister-sin tüküz
 Hânkâh sahnı içinde zikr âhengini tüz
 Mescid eylerge ‘îmâret deyr divârını büz
 ‘İşk kûyı tofragıga her zâman yitkürme yüz
 Şûh-ı câbükler gubâr-ı tevseniğa salma köz
 Yüzde ister bolsañ er gerd-i mezellet iy refik

Bir kuyaş ‘ışkıda gerdün eyleben mahrem sini
 Zerre yanlıg eylese ser-geşte-i ‘âlem sini
 Kaçma ol otdın niçe kül kılsa her dem gam sini
 ‘Âfiyet fikrige salsa zühd ü takva hem sini
 Köyme bî-mihr otıga ger diseñ her dem sini
 Kılmağay kül şu ‘-le-i endûh-ı fûrkat iy refik

Târ-ı ‘ışkıñı diseñ kim çarh devri üzmesün
 Haste köñlün cüz Nevâyî derd ü mihnet tüzmesün
 Cân öyide gayr-ı cânân ‘ışkı olturguzmasun
 Çarh ‘ömrün kasrıga diseñ halel körgüzmesün
 Bakma gül dik yüz üze hoy şebnemim kim buzmasun
 ‘Akl ile sabrıñ binâsın seyl-i ‘âfet iy refik

‘Âfiyet bezmide gerçi câm-ı vaslıñ tolmasa
 Zühd bîdâdı başıñdın bir nefes öksülme
 Şeyh eylep yüz cefâ bir katla özrüñ kolmasa
 Beyle otlardın kirek berg-i ümîdiñ solmasa
 Ger salıp yüz miñ belâga min dik özni bolmasa
 ‘İşksiz bir dem saña hem sabr u tâkat iy refik

Aytman bir serv-i kadd-i mâh-ruhsâr istegil
 ‘Ayş-sâz-ı kâtil-i şûh-ı sitem-kâr istegil
 Taş bagırlık rahmsız hûn-rîz-i ‘ayyâr istegil
 Lîk dir-min dehr ara yâr-ı vefâ-dâr istegil
 Tâ ki mümkündür kizip bir mihrîbân yâr istegil
 Bağrı taşlarını siverge kılma cür ‘et iy refik

Az imes fikr söylemekke dehr-i bî-hâsıl gamı
 Hulle dik hil‘at sözi yâ ravza dik menzil gamı
 Bâde iç diseñ ki yitkey devr-i müsta‘cil gamı
 İsteben katlıñı nâ-geh ‘ışkıñıñ müşkil gamı
 Ger Nevâyî dik başıñga tüşse bir kâtil gamı
 Anda dağı körge-sin ni bolsa kısmet iy refik

3. C. Kendi Gazeline Yaptığı Tesmin

Fevâ'idü'l-Kiber 687 (Kaya, 1996, s. 644-646) / *Nevâdirü's-Şebâb* 385 (Karaörs, 2016, s. 384)¹²

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Her taraf 'azm iylep ol şüh-ı sitem-kâr iy köñül
 Tîg-ı hecridin niçe bolgay-biz efgâr iy köñül
 Çün sefer iylep idi bir katla dil-dâr iy köñül
 Derd-i hecriga bolup irdük giriftâr iy köñül
 Biyle kim tâ'rif itip gurbetni bisyâr iy köñül
 Şehr ü kişverdin melâlet iylep ızhâr iy köñül
Arıladıñ yâ yok mu kim iyler sefer yâr iy köñül
Veh ki bolduk yana hecri ilgidin zâr iy köñül

Ehl-i 'ışk içre maña derd ü firâk olmuş nasîb
 Bu imes derdî ki anı def' ite algay tabîb
 Yârni gurbet sarı tergîb iter her dem rakîb
 Veh ki ol gül fürkatidin ölgüsü bu 'andelîb
 Çün sefer esbâbını âmâde iyleydür habîb
 Bir taraf gûyâ 'azîmet kılgu diktür 'an-karîb
Ol hod iyler 'azm min hem hastedür-min hem garîb
*Gâh gahî **bolga-sin mindin** haber-dâr iy köñül*

İy köñül sin sivdün ol aynı vü boldı ülfetim
 Kim temâşâsığa kündin künge aştı hayretim
 Ol barur imdi vü örter cânı dâg-ı hasretim
 Şu'le gerdûnga çiker her lahza sûz-ı fürkatim
 Ger disem hem-reh baray za'f içre köptür şiddetim
 Yok turarga tâkat u mühlikdür ansız mihnetim
Ni barurğa kuvvetim bar ni turarga tâkatim
Bizni bu hâletka sin kıldıñ giriftâr iy köñül

Yâr çün iylep sefer peymân ü 'ahdin sındurur
 Miñ elem yüz zahmlıg cânımga her dem yitkürür
 Ger disem hem-reh baray tab'ıda şiddet bilgürür
 Barmasam hecri belâ okı tenimga yagdırur
 Her biri de bir su'ûbetdür ki cânı köydürür
 Barmagım yok mümkün ü tursam firâkı öltürür
Bara hod alman turup hem çun tirilgüm yok turur
Bes vedâ'in kıldım andın kalma zinhâr iy köñül

Her kayan barsa refik u hem-kadem kim bolga-sin
 Şâd-mân-ı 'ayş yâ rencûr-ı gam kim bolga-sin
 Nâ-ümîd olma giriftâr-ı elem kim bolga-sin
 Özni güm kılma 'azîz ü muhterem kim bolga-sin
 Bil ganîmet itlerindin niçe kem kim bolga-sin
 Sin bolurğa mahrem-i râz-ı harem kim bolga-sin
Mahremî ger bolmasañ hoştur bu hem kim bolga-sin
*İtlerige **râz-dâr** u sâhib-esrâr iy köñül*

¹² İki metin arasındaki farklar: 2. beyit: bolga-sin mindin/ bolga-min sindin; 5. beyit: râz-dâr/ hem-nişin; 6. beyit: Nâ-gehânî ger bolup/ Ger boluban nâ-gehân

Ol müsâfir haylını it dik irişsen h'âr u zâr
 Rencdin cânın nahîf ü taşdın cismin figâr
 Kaysı mevzi'ni ki menzil iylese ol şeh-süvâr
 Kiçe tañ atkunça kılsañ päs-bânlıg ihtiyâr
 Salsañ özni içkeri ger gâyb olsa perde-dâr
 Kavsa çıksañ kavmasa der-geh ara tutsañ karâr
Nâ-gehânî ger bolup tâli 'müsâ'id baht yâr
Tapsañ ol ay birle sözleşkünçe mikdâr iy köñül
 Heçr ü fûrkat enduhıdın tilbeler dik çıkme ün
 Mestler dik söz edâsın kılma köp aytıp uzun
 İyle ol kim âh otıdın kılmasañ zâhir tütün
 İtmesen ser-geştelik deşt üzre andak kim kuyun
 Bâr-gâh-ı 'ayşıda bir gûşe'i tutsañ orun
 Cennet-âyın bezmiga il cem' bolmastın burun
İltimâsım budurur kim barça ildin yaşurun
Kılga-sin miskîn Nevâyî derdin ızhâr iy köñül

Sonuç

Ali Şîr Nevâyî'nin Türkçe dîvânlarındaki musammatlar incelendiğinde bunlardan bazılarının kendi gazellerine yazdığı tahmis, tesdis ve tesminler olduğu anlaşılmıştır. Nevâyî'nin beğendiği gazellerini musammat tarzında yeniden yazarak kendi kendisine nazire yaptığını düşündüren bu şiirlerin, şairin oldukça fazla sayıda şiir bulunan dîvânlarından tespiti kolay değildir. Sadece bir musammatta görülen iki mahlas dışında, tüm şiirlerde tek mahlas bulunması sebebiyle araştırmacılar tarafından fark edilmediklerinden hazırlanan dîvân yayınlarda tahmis, tesdis ve tesmin olarak isimlendirilmek yerine hatalı olarak muhammes, müseddes ve müsemmen olarak isimlendirilmişlerdir. Dîvânlarda ayrıca şairin Mevlânâ Lutfî ve Hüseyin-i Baykara'nın gazellerine yazdığı yine hatalı isimlendirilmiş tahmis ve tesdisleri de mevcuttur. Ali Şîr Nevâyî'nin dört Türkçe dîvânının hazırlanacak olan yeni basımlarında bu şiirlerin nazım şekilleri düzeltilmeli konuya dikkat çekilmelidir.

Kaynakça

- Aksu, C. (2013). Ali Şîr Nevâyî'nin Türkçe Divanlarında Kullanılan Nazım Şekilleri. *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul, 27-40.
- Aksu, C. (2016). Ali Şîr Nevâyî'de Mevlânâ Lutfî Tesiri (Musammatlar). *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 54(54), 1-11.
- Boltabayev, S. (2022). *Ali Şîr Nevâyî Divanlarının Dibaceleri (Giriş-Metin-Aktarma- Dizin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Cengiz, H. E. (1986). Divan Şiirinde Musammatlar. *Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, TDK Yayınları, sayı 415-416-417, 340-379.
- Çeltik, H. (2007). Tenkitli Divan Neşirlerinde Nazım Şekli Problemleri. *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları*, 2(3), 193.
- İpekten, H. (2001). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaağaç, G. (2020). *Mevlânâ Lutfî-Dîvân*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaörs, M. M. (2006). *Ali-Şîr Nevâyî Nevâdirü's-şebâb*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kaya, Ö. (1996). *Alî Şîr Nevâyî, Fevayidü'l-Kiber*. Ankara: TDK Yayınları.

- Köksal, M. F. (2006). Nazîre. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 32, s. 456-458). İstanbul: TDV Yayınları.
- Kut, G. (2003). *Alî Şîr Nevâyî Garâ'ibü's-sigar İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*. Ankara: TDK Yayınları.
- Saraç, M. A. Y. (2010). *Klasik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.
- Türkay, K. (2002). *Alî Şîr Nevâyî, Bedâyi' u'l-vasat Üçüncü Divan*. Ankara: TDK Yayınları.
- Üzgör, T. (1990). *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, T. (2021). *Hüseyin Baykara Dîvân*. Ankara: TDK Yayınları.